

Universiteit
Leiden
The Netherlands

'Overmachtsonderzoek': Repliek op de bespreking door F. N. Stokman van 'Overmachtsonderzoek'
Letterie, J.W.

Citation

Letterie, J. W. (1981). 'Overmachtsonderzoek': Repliek op de bespreking door F. N. Stokman van 'Overmachtsonderzoek'. *Acta Politica*, 16: 1981(2), 283-286. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3452181>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3452181>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Literatuur

Replik op de bespreking door F. N. Stokman van 'Over Machtsonderzoek'

Stokman schrijft, dat de opzet van mijn oratie toch een onbevredigend gevoel achter laat, omdat zo een aantal belangwekkende studies en ontwikkelingen niet aan de orde komen (*Acta Politica*, XV nr. 4, p. 554-6). Deze uitspraak doet de vraag rijzen, aan welke eisen de opzet zijns inziens zou behoren te voldoen. Zijn bespreking suggereert dat zo'n voordracht in de eerste plaats een overzicht van de, bij voorkeur meest recente en relevante, ontwikkelingen op een bepaald deelgebied van een discipline zou behoren te bevatten. En als het gaat om relevante ontwikkelingen, dan zouden vooral de vorderingen besproken dienen te worden die Stokman het meest aanspreken. Dat is natuurlijk maar één opvatting. Een andere is, dat zo'n voordracht over het onderzoeksplan van de leerstoelhouder en zijn medewerkers zou behoren te gaan. Weer een andere is, dat de betrokkene een originele bijdrage in de vorm van een nieuw theoretisch inzicht of een methode zou behoren te leveren. Enzovoorts.

Vóór en/of tegen elk van dit soort opvattingen valt meestal wel iets in te brengen. Ik heb deze oratie niet alleen beschouwd als een gelegenheid om docenten en studenten die niet gespecialiseerd zijn in machtsstudies nader te informeren over mijn eigen belangstelling, maar ook om hun interesse op te wekken of te versterken. De belangstelling voor machtsstudies op ons instituut bijvoorbeeld is niet bijzonder groot. Uit voornamelijk didactische overwegingen heb ik daarom gekozen voor een opzet waarin een ruwe schets van de veranderingen in de theoretische vraagstelling en methoden van onderzoek prevaleert. Overigens laat Stokman bij zijn bespreking van de opzet na aan te geven, of en in hoeverre zijn beschouwingen van meer recente studies, zoals van Laumann en Pappi (1976, 1973) en Braam (1976) hem in staat stellen mijn conclusie over de vooruitgang in de operationalisatie en meting van macht (p. 17) te weerleggen of te nuanceren. Integendeel, zijn benadrukking van de behoefte aan exploratief onderzoek lijkt deze conclusie eerder te bevestigen dan te ontkennen.

Volgens Stokman stel ik ten onrechte dat bij Hunter de positionele methode centraal staat. Gebruik makend van zijn eigen omschrijving van die methode – om verdere verwarring te voorkomen, alhoewel ik er niet geheel zeker van

ben of ook Stokman het sociologisch begrip positie hanteert -, zal ik in het kort aangeven waarom er voor mijn uitspraak zeer goede gronden bestaan. Stokman schrijft: 'De positionele methode is vooral georiënteerd op het relationele aspect...', '... gericht op het opsporen van kritische of centrale knooppunten en sleutelposities in besluitvormings- en toedelingsstructuren'. Deze opvatting ligt nu juist ook expliciet ten grondslag aan het werk van Hunter. Ze komt op niet mis te verstane wijze tot uitdrukking in het begrippenkader, in de inhoud van de gegevens die hij verzamelde en de wijze waarop hij die gegevens analyseerde. Dit moge in de eerste plaats blijken uit bijvoorbeeld, achtereenvolgens, een definitie van macht, twee postulaten en een hypothese uit de inleiding van zijn boek (p. 2, 6, 7): 'Power is a word that will be used to describe the acts of men going about the business of moving other men to act in relation to themselves or in relation to organic or inorganic things.

- Power involves relationships between individuals and groups, both controlled and controlling.

- Power of the individual must be structured into associational cliques, or institutional patterns to be "effective".

- Power is exercised as a necessary function in social relations'.

Dit moge verder blijken uit het feit dat de eerste vier hoofdstukken van Hunter's studie de neerslag vormen van een doelbewuste poging de machtsstructuur, met inbegrip van wat Stokman noemt 'de interactie- en communicatiestructuur' van de stad Atlanta te analyseren en te beschrijven.

Onder meer worden daarin de gegevens van opiniepeilingen over vriendschapsbanden, kennis van en respect voor elkaar, lidmaatschap van dezelfde verenigingen en dergelijke gebruikt om de relaties tussen veronderstelde invloedrijke individuen op te sporen. Het gaat Hunter daarbij niet in de eerste plaats om de macht van personen, geoperationaliseerd in termen van machtsreputatie als attributen van een individu.

Observaties vinden weliswaar plaats op het individuele niveau, maar de analyse-eenheid is de machtsstructuur van de stad Atlanta. Het is Hunter uiteindelijk te doen om te komen tot uitspraken over die structuur en niet over individuen. Analyseresultaten worden gepresenteerd in de vorm van een sociogram en figuren, waarin lijnen en knooppunten van lijnen de relaties weergeven tussen veronderstelde leiders en leiders van als minder invloedrijk veronderstelde groepen, tussen leiders en bedrijven, en tussen leiders en verenigingen (zie fig. 2 t/m 7 in hfdst. 4). De verschillende categorieën leiders worden door Hunter dan ook gezien als representanten van 'community groups' die tesamen een machtssysteem van groepen vormen (p. 61 e.v.). Kortom, evenals in het werk van Helmers c.s. wordt hier een vorm van netwerk-analyse gepleegd (bepaald toevallig is niet dat zowel Hunter, alsook Helmers c.s. het begrip 'interlocking directorates' gebruiken, en worden observaties op indivi-

duel niveau (respect, vriendschapsbanden en dergelijke bij Hunter, dubbel-functies bij Helmers c.s.) gebruikt om theoretische uitspraken te kunnen doen op een ander niveau (machtsstructuur van de stad Atlanta bij Hunter; relaties tussen bedrijven en financiële instellingen, kortom de politiek-economische machtsstructuur van Nederland bij Helmers c.s.).

Er zijn mijns inziens dus voldoende redenen om Hunter's studie als vergelijkingsbasis te nemen voor die van Helmers e.a. Een ander bekende studie die ik op grond van het gebruik van de positionele methode in deze zelfde categorie plaats, is *The Power Elite* van C. Wright Mills (1956). Vergelijk bijvoorbeeld de theoretische betekenis van de 'go-between' in dat werk met die van de topleider in Hunter's werk, en met die van de dubbelfunctionaris in de studie van Helmers c.s. (zie ook Helmers e.a., p. 50, 51, 52). Ik vertrouw erop, dat Stokman na deze toelichting en een herlezing van Hunter's studie wel zal inzien dat het hier om een positionele aanpak gaat. De kwalificatie van Hunter's benadering als 'personalistisch' door Stokman en zijn mede-auteurs van *Graven naar macht* vind ik bepaald misleidend, indien hij daarmee ook in zijn bespreking bedoelt dat macht en leiderschap door Hunter worden 'opgevat als persoonlijke attributen, los van enige institutionele samenhang' (Helmers c.s., p. 58, zie ook p. 53).

Ten aanzien van de studie van Helmers c.s. als zodanig, stel ik er prijs op een deel van mijn eerdere kritiek hier nog eens te herhalen, alhoewel de geïnteresseerde lezer ongetwijfeld meer profijt zal kunnen trekken uit de veel uitgebreidere kritische bespreking van het werk door Uitermark in *Acta Politica* van 1978. Ik bestrijd niet dat voor verschillende categorieën eenheden (bedrijven en instellingen) enigszins nagegaan is waarin hun machtsbasis ligt. Wat ontbreekt, is een conceptueel, en geoperationaliseerd, model waarin tot uitdrukking wordt gebracht welke doeleinden die actoren nastreven, in welke vorm (manipulatie, overtuiging, dreiging e.d.) en met welke middelen (kredietverlening, kartelvorming) en met welke resultaten (zie D. Wrong, *Power: its Forms, Bases and Uses*, Basel Blackwell, Oxford 1979, voor een recent, gedegen en kritisch overzicht van theoretische ontwikkelingen).

Daardoor ontbreekt het mijns inziens ook aan 'slachtoffers' van machts- en invloedsoefening in het boek. Voor wat betreft de aan dubbelfunctionarissen toegeschreven macht en/of invloed had men een poging kunnen doen het bestaan hiervan verder te onderzoeken, c.q. valideren met behulp van bijvoorbeeld een reputatie- of een decisiemethode.

Stokman's uitspraak, dat elk van de methodes door de onderzoekers teveel als alleen zaligmakend wordt beschouwd, wordt door mij van harte ondersteund. Het blijft echter jammer dat hij niet eerder, d.w.z. tijdens de ontwikkeling van de onderzoekopzet van *Graven naar macht*, op deze gedachte is gekomen.

Terecht betwist Stokman de uitspraak, dat Braam zijn studie de perspectieven van de positionele methode op een vruchtbare wijze combineert met die van de decisiemethode. Deze uitspraak heb ik echter niet gedaan. Ik heb juist opgemerkt, dat het relationele aspect van invloed (het positionele aspect waarin Stokman geïnteresseerd is) marginale aandacht krijgt (p. 13). Met andere woorden mijn inschatting is, dat uitbreiding van het begrippenapparaat van Braam met de positionele methode ons theoretisch verder zal brengen, dan de uitbreiding van het apparaat van Helmers c.s. met de decisiemethode. Nagel's conceptie van macht-als-veroorzaakt-door-voorkeuren is niet uit de lucht komen vallen. Vergelijkbare ideeën zijn te vinden in de werken van Simon, March en Dahl. Bij de uitwerking van deze conceptie stuit de onderzoeker inderdaad op grote problemen, maar bij de uitwerking van welke conceptie van macht is dat niet het geval?

Hebben we met andere benaderingen reeds zoveel bereikt en is deze causale conceptie reeds zo grondig onderzocht, dat we haar verder maar beter kunnen negeren? Gegeven de bestaande pluriformiteit in opvattingen en gezien de causaliteitsproblematiek die zich bij de bestudering van macht voordoet, ben ik voorshands voorstander van ook deze benadering verder te exploreren(!). Persoonlijk vind ik vooralsnog het probleem aangaande de operationalisatie van voorkeuren en uitkomsten in Nagel's benadering van groter gewicht dan het probleem dat Stokman signaleert.

Indien Stokman de vier besproken empirische studies liever gekwalificeerd wil zien als exploratief in plaats van beschrijvend, dan heb ik met zijn wens geen moeite. Ik heb echter bepaald veel moeite met studies waarin niet wordt voortgebouwd op bestaande kennis en onderzoeksresultaten, en waarin de karakterisering 'exploratief' wordt gebruikt om gemakzucht, gebrek aan middelen, carrière-overwegingen, onderwijsdoelinden en/of welke extern-wetenschappelijke overwegingen dan ook te maskeren.

J. W. Letterie

Reactie op Repliek

Het begint er in het kleine politicologenwereldje in Nederland op te lijken dat je geen publikatie meer kunt bespreken of de auteur klimt in de pen. Zo ook Letterie. Dankzij boekbesprekingen is het mogelijk een ruimer publiek te attenderen op publikaties via een korte weergave van de inhoud en een evaluatie daarvan door een deskundige. Wanneer dat frequent met replieken gepaard gaat, schrikt dat af met als gevolg dat publikaties in het geheel niet besproken en gesignaleerd worden. Ik vind het bijv. zeer triest dat een aantal politicologische proefschriften na drie, vier jaar nog niet in *Acta Politica* besproken is.

Het grote aantal replieken duidt erop dat auteurs, uit onzekerheid of onderschatting van hun collega's, bang zijn dat hun publikatie uitsluitend op basis van het oordeel van de boekbespreker wordt beoordeeld. Deze angst resulteert vaak in een repliek waarin meer op de man dan op de bal wordt gespeeld. Zo ook bij Letterie. Ik zou dan ook graag iedere lezer willen aanraden tenminste de laatste alinea van Letterie's repliek te lezen. Ik acht de lezer wel in staat op basis daarvan tot een eigen oordeel te komen.

Een belangrijk punt in mijn kritiek op Letterie's oratie was de plaatsing van de studie van Hunter. Ik stelde, met zovelen voor mij, dat Hunter's methode is gebaseerd op machtsreputatie en dat zijn benadering personalistisch was. Letterie betwist dit in zijn repliek. Welnu, wat is het object van Hunter's studie?

Ik citeer (cursiveringen van mij):

'Within the physical setting of the community, power itself is resident in the men who inhabit it. To locate power in Regional City, it is therefore necessary to identify some of the men who wield power, as well as to describe the physical setting in which they operate. In Regional City the men of power were located by finding persons in prominent positions in four groups that may be assumed to have power connections. These groups were identified with business, government, civic associations, and society' activities. From the recognized, or nominal, leaders of the groups mentioned, lists of persons presumed to have power in community affairs were obtained. Through a process of selection, utilizing a cross section of 'judges' in determining leaderships rank, and finally by a further process of self-selection, a rather long list of possible power leadership candidates was cut down to manageable size for the specific purpose of this study. Forty persons in the top levels of power in Regional City were selected from more than 175 names.' (Hunter, 1953, 10-11.)

Om het nog eens anders te zeggen:

'These lists of more than 175 persons were rated by 'judges' who selected by mutual choice the top forty persons in the total listings. These forty were the object of study and investigation in Regional City. Some data were collected about the total number. Twenty-seven members of the group were interviewed . . . Any figures used in this study will need to be tied fairly rigidly to the twenty-seven members on whom there are comparable data.' (Hunter, 1953, 61.)

Vervolgens probeert Hunter een 'rudimentaire' machtspyramide op te bouwen met behulp van de volgende vraag aan de 27 geïnterviewde leiders:

'If a project were before the community that required decision by a group of leaders - leaders that nearly everyone would accept - which ten on the list of forty would you choose?' (Hunter, 1953, 62.)